

**PARENTALITATEA POZITIVĂ ÎN PREVENIREA VIOLENȚEI ȘI NEGLIJĂRII
COPILULUI**
POSITIVE PARENTING FOR VIOLENCE PREVENTION AND CHILD NEGLECT

*Nina Balica, master,
șef Serviciu social Echipa Mobilă, Ialoveni;
Vera Secrii,
psiholog Serviciu social Echipa Mobilă, Ialoveni*
ORCID:0000-0003-0621-2840

*Nina BALICA, master,
Head of Social Service Mobile Team, Ialoveni*
Vera SECRII, psychologist
Social Service Mobile Team, Ialoveni,

***Abstract.** One of the most screaming and met problem of nowadays belongs to neglected and disfavored children. We meet frequently the development needs negligence of children, violent behavior manifestation from the parents who do not have developed parental skills or do not have the desirable parenting model. We consider that the development and the consolidation of parental skills in the psycho-social and educational care field of the children with higher risks will heighten up the life quality growth of these children. This can be obtained with the support of “International Child Development Program” – a simple and easily adaptable program from the cultural point of view for parents and children caregivers.*

***Key-words:** parental competence, positive parenting, development, ICDP, empathy, violence, negligence.*

Serviciul social Echipa Mobilă Ialoveni este un serviciu specializat, destinat copiilor și adulților cu dizabilități, care oferă asistență socială și suport la domiciliul beneficiarilor, în baza nevoilor identificate ale acestora, cât și consiliere și suport persoanelor implicate în procesul de incluziune a acestora și are scopul de a îmbunătăți calitatea vieții beneficiarului prin servicii de consiliere, recuperare și reabilitarea psihosocială în vederea creșterii gradului de autonomie personală, prevenire a instituționalizării și incluziune socială [4].

În orice serviciu din domeniul social apare periodic necesitatea de revizuire a activității sale, analiza succeselor și insucceselor, identificarea și valorizarea oportunităților de îmbunătățire a calității serviciilor prestate și creșterii nivelului de satisfacție a beneficiarilor. Totodată se analizează metodele de lucru cu beneficiarii și posibilitățile de perfectare a acestor metode cu scop de creștere a nivelului de eficiență.

Scopul de bază a acestei cercetări este de a analiza situația copiilor beneficiari a Serviciului social Echipa Mobilă Ialoveni și a familiilor lor prin prisma fenomenului violenței și neglijării, precum și identificarea unor metode practice de prevenire și combatere a acestui fenomen. Au fost aplicate mai multe tehnici de cercetare pentru a identifica situația actuală, inclusiv: analiza dosarelor beneficiarilor Serviciului social Echipa Mobilă Ialoveni, chestionarea, analiza documentelor și analiza rapoartelor de activitate cu beneficiarii, în special la capitolul ”necesități ale beneficiarilor și realizările obținute”. Au fost analizate datele statistice cu privire la activitatea Serviciului social Echipa Mobilă Ialoveni pe parcursul celor 10 ani de activitate.

S-a constatat că, în activitatea cu beneficiarii specialiștii Serviciului social Echipa Mobilă Ialoveni, se confruntă deseori cu dileme de activitate legate de limitele impuse de timp, probleme de ordin organizatoric, restricții legate de pandemie. Însă cu o diversitate aparte, cele mai des întâlnite probleme de activitate sunt problemele legate de competențele parentale, calitatea interacțiunii, comunicării cu copiii și calitatea satisfacerii nevoilor de dezvoltare a copiilor. Din cele 165 cazuri de intervenție în situația copilului avem întârzieri de intervenție din cauză că, părintele încă nu admite că copilul are o problemă (27,9 %), părintele crede că abordarea lui ca și a părinților săi (26,7%) este cea mai corectă, că problema se poate soluționa cu îmbunătățirea stării materiale (47,3%), că problema nu are soluție (53,9%), el a încercat totul (babe, biserici, mănăstiri, ”medici” recomandați de alți părinți, etc.), că el știe mai bine – nimeni nu cunoaște mai bine decât el problema copilului (5,5%). Este și tipul de părinți care văd intervenția unui specialist ca o posibilitate de respiro – ”hai voi faceți dar eu voi voi vedea de ce sunteți în stare, că eu deja am obosit” - o îmbinare de neîncredere în sprijinul din afară și abandonarea ideii că, el ca părinte mai poate face ceva pentru copilul propriu (60,0%).

Neglijarea ca formă a violenței.

Toți părinții își doresc copii sănătoși, bine dezvoltați, fericiți, setoși de cunoștințe, energici, deștepți, îndemânatici, și de care să fie mereu mândri. Dar nu toți părinții înțeleg că pentru realizarea acestor vise este nevoie de o muncă nonstop, asiduă, cu dăruire de sine și că, totul depinde în cea mai mare măsură de părinții și îngrijitorii copilului. Majoritatea văd dintotdeauna rezultatele scontate a creșterii copilului, ceea ce se poate compara cu vârful unui aisberg, uitând sau ignorând faptul că există și partea de bază a aisbergului – ceea ce investim în dezvoltarea copilului.

Pe parcursul a 10 ani de activitate Serviciul social Echipa Mobilă Ialoveni a prestat servicii unui număr de 196 beneficiari și familiilor acestora, din care 165 familiilor cu copii cu dizabilități, ceea ce constituie 84% din numărul total al beneficiarilor [10]. Din cele 165 familii cu copii cu dizabilități, beneficiari a Serviciului social Echipa Mobilă Ialoveni, în 135 (82%) cazuri ne-am întâlnit cu fenomenul violenței domestice, și în special față de copii [11]. În cazul copiilor, al bătrânilor, al persoanelor cu handicap, dependența de celălalt este sporită și se înscrie în vulnerabilitatea specială a acestor categorii sociale față de factorii de risc de violență [7, p. 25].

Regretabil este faptul că, din toate tipurile de violență, neglijarea necesităților de dezvoltare a copilului este pe primul loc și acest lucru se întâmplă anume în familiile unde părinții, conștient sau inconștient, nu duc cont de necesitățile de dezvoltare a copiilor. Este alarmant faptul că foarte mulți părinți (35%) pur și simplu nu cunosc particularitățile de dezvoltare sau nu au dezvoltate abilități de îngrijire și interacțiune cu propriul copil. O explicație a acestui fenomen este lipsa sau deficitul de competență parentală. Aici putem menționa părinții prea tineri, părinții care la vremea lor au fost copii rămași fără ocrotire și îngrijire părintească, părinții ce provin din familii social vulnerabile, părinți fără modele parentale preluate, părinți cu dizabilități mintale, etc.

Deseori unii din acești părinți nici nu conștientizează prezența unor probleme, ne vorbind de gravitatea acestora. În familiile cu copii cu dizabilități se întâlnesc cazuri când părinții consideră că nu este necesar, în prisma înțelegerii de către ei a dizabilității, să asigure copilului un aspect corespunzător (32,7%), să-l motiveze să-și exprime emoțiile sau părerea – ”oricum nu înțelege” (66,7%), să-i ofere posibilitatea de a încerca să facă ceva simplu -”este stângaci, nu poate, se murdărește, etc” (72,7%). Suntem puși deseori în situația să explicăm familiei importanța jocului în dezvoltarea copilului. Se întâlnesc astăzi și familii unde lipsește absolut o cea mai

simplă jucărie (9,7%) sau o carte (10,9%) [11]. Aici iarăși ne confruntăm cu faptul că necesitățile de dezvoltare a copilului sunt neglijate și au uneori și un iz de discriminare.

Competența parentală

Este foarte bine știut faptul ca relația părinti-copii poate fi considerată cea mai importanta dintre relațiile care se pot forma, în general, între oameni. Astfel prima relație de tip social pe care orice copil o stabilește imediat după venirea sa pe lume este cea cu părinții săi. Această relație de bază pentru dezvoltarea copilului și apoi a adultului, este o piatră de temelie și un model pentru viața lui socială, deoarece felul în care evoluează relația părinte-copil influențează puternic modul în care cel mic crește și se dezvoltă la maturitate. La fel ca în cazul oricărei alte relații, consolidarea unei legături strânse și pozitive cu copilul este un proces de lungă durată, care necesită răbdare și mult efort din partea părinților și îngrijitorilor.

Competența parentală este descrisă prin abilități ale părinților de a încuraja în mod activ satisfacerea nevoilor copilului, de a facilita petrecerea timpului personal și cu celălalt părinte, de a implica activ copiii în activități sociale și extrafamiliale cu scopul de a încuraja dezvoltarea abilităților sociale și a competenței morale ale acestora și implicarea copilului în mod direct în activitățile familiei recunoscându-i astfel poziția de membru dorit și special (Kelly & Emery, 2003). Deci, competența parentală este un ansamblu de abilități morale, intelectuale și emoționale ale adulților cu privire la modul în care interacționează cu copiii lor.

Din numărul total a familiilor cu care s-a lucrat și se lucrează în cadrul Serviciului social Echipa Mobilă Ialoveni, doar 16,4% prezintă competențe parentale dezvoltate și asigură un mediu securizant și favorabil dezvoltării copiilor. În rest, din cauză că lipsesc (34,5%) sau sunt slab dezvoltate (49,1%) competențele și abilitățile parentale, în combinație cu problemele impuse de dizabilitatea copilului, afectează și mai mult procesele de dezvoltare a copiilor cu dizabilități. În situația dată sunt prezente nu doar ricurile la care sunt expuși copiii dar și riscurile pentru sănătatea psiho - emoțională a părinților și persoanelor ce îngrijesc de copii. Unii părinți (65%) satisfac necesitățile de dezvoltare a copiilor mai mult intuitiv decât din experiență sau învățând [11]. Ei își doresc ca proprii copii să aibă cele mai bune posibilități de dezvoltare, însă nu întotdeauna conștientizează rolul său propriu în acest proces sau modul în care să o facă.

O deosebită provocare pentru părinții copiilor cu dizabilități este perioada pandemică cu riscurile și limitările impuse. La toate problemele cu care se confruntă o familie, în perioada pandemică s-au adăugat și acele ce țin de accesul limitat la informația importantă pentru viața lor, accesul limitat la servicii de suport și asistență psihosocială.

Atunci când este necesară intervenția în situația unui copil, o colosală importanță o are părintele, rolul lui principal fiind de verigă ce leagă copilul de mediul său de dezvoltare și de mediul social în care treptat urmează să se integreze. Doar influențele mediului câștigă o importanță din ce în ce mai mare odată cu nașterea, din punct de vedere organic, de altfel, ca și mental [9, p.10]. Ajutând părintele prin dezvoltarea, îmbunătățirea competențelor sale, creștem substanțial șansele de dezvoltare ale copilului.

Parentalitatea pozitivă

Parentalitatea reprezintă un fenomen social complex, care include două componente structurale de bază: maternitatea și paternitatea. Fiecare părinte construiește fundamentul dezvoltării copilului său dintr-un material compus din valori culturale moștenite de la părinți, de la comunitate, valori personale, concepția și atitudinea sa privind copilul. Este important ca aplicarea competențelor parentale să fie axată pe siguranță pentru copil, protecția copilului și participarea copilului, ca toate valorile să fie transmise copilului într-un mod afectiv, securizant și dezvoltativ.

A manifesta parentalitatea pozitiv înseamnă să: privim copilul ca pe o persoană, să stabilim cu el o relație pozitivă și afectuoasă, să-i etichetăm pozitiv caracteristicile ce par a fi negative, să reactivăm amintirile plăcute ce țin de relația cu copilul, să identificăm și valorizăm permanent calitățile pozitive ale copilului. După cum afirmă Dorothy Law Nolte, ”copiii învață din ceea ce trăiesc” și ”experiențele și relațiile de care au avut parte în anii de formare vor constitui fundalul relațiilor lor de mai târziu – în căsnicie, în familia proprie, în viitor în general” [6, p. 174].

Este enorm de important ca părinții să înțeleagă că rolul jocului în dezvoltarea copilului este unul din cele mai importante. Joaca – în special joaca fizică activă, precum hârjoneala – îi ajută pe copii să fie isteți, inteligenți emotional, plăcuți și agreabili, corecți, să se dezvolte armonios și să fie bine dispuși [3, p. 18]. Acest lucru denotă importanța susținerii părinților să interacționeze mai mult cu copiii începând de la naștere, să cunoască etapele de dezvoltare a copilului, să înțeleagă importanța afecțiunii și jocului, să susțină și să stimuleze copiii în cunoașterea mediului înconjurător, să aplice practici pozitive, non-violente pentru o creștere armonioasă a copiilor.

Sarcina nu este să impunem reguli și cunoștințe sau să instruim, ci să oferim suport în identificarea punctelor forte, capacitățile interioare existente ale părinților în îngrijirea și educarea copiilor. Avem nevoie ca într-o perioadă scurtă de timp, cu o simplitate deosebită și accesibilă pentru fiecare părinte individual, să-l susținem în identificarea, înțelegerea nevoilor de dezvoltare a copilului și satisfacerea la maxim a acestora. Simultan să-i sensibilizăm și să le dezvoltăm părinților încrederea că au potențial și că pot să-și susțină copiii în a crește sănătoși, fericiți, încrezuți în forțele proprii și buni cetățeni.

Nicoletta Armstrong afirmă că ”în rezultatul cercetărilor desfășurate din ultimul deceniu au relevat importanța pe care o relație timpurie bazată pe interacțiunea între mamă și bebeluș o are pentru dezvoltarea viitoare a copilului. Cunoaștem din acest studiu faptul că cheia către dezvoltarea viitoare a copilului nu depinde de un set specific de activități, ci mai degrabă de calitatea generală a interacțiunii între copil și persoana principală de îngrijire” [1, p. 2]. Aici este cazul să folosim principiul de a începe ”de unde suntem” și de a dezvolta potențialul parental existent, și ținem să menționăm cât de importantă este intervenția timpurie care constă în promovarea unei bune sănătăți a copilului, optimizarea competențelor sale, prevenirea tulburărilor funcționale, minimalizarea întârzierilor în dezvoltare, promovarea unei bune adaptări a părinților și familiei. Avem datoria să promovăm comunicarea dintre părinți, îngrijitori și copii, creând o apreciere mai mare pentru diversitate, inclusiv acceptarea copiilor cu dizabilități.

Intervenția

Formarea și dezvoltarea copilului are loc în mediul în care el crește. Din primele clipe ale concepției, mediul de dezvoltare a copilului este strâns legat de părinte, deci, intervenția în viața și situația lui o începem în mod obligatoriu de la părinte. Toți copiii evoluează prin interacțiunile lor cu părinții și cu persoanele îngrijitoare prin experiențele și oportunitățile create pentru învățare. În acest context, o condiție esențială pentru o bună dezvoltare a copilului o constituie nivelul capacităților parentale și al celor de îngrijire ale părinților și ale persoanelor – cheie din anturajul copilului, care pot oferi aceste oportunități și experiențe [9, p.15]. În același context părintele ”asigură copilului un cadru, numit *eșafotaj*, în limitele căruia copilul se dezvoltă” [2, p. 59].

Din cele relatate anterior concluzionăm că pentru a asigura dezvoltarea armonioasă a unui copil *este nevoie*:

- Să oferim sprijin și îndrumare părinților și îngrijitorilor în identificarea și valorizarea propriului potențial și capacitate parentală ”într-o manieră abilă și plină de sensibilitate”[5,p.3].
- Sensibilizarea părinților și îngrijitorilor cu privire la necesitățile copilului, să-I motivăm să-și analizeze relația cu copiii;
- Să oferim sprijin și îndrumare părinților și îngrijitorilor în identificarea și valorizarea potențialului și capacităților copilului, crearea condițiilor sigure și favorabile dezvoltării armonioase a acestuia.

Care este soluția?

Una din soluții a fost identificată cu sprijinul specialiștilor Centrului de Intervenție Precoce ”Voinicel” în cadrul programului prin proiectul: „Prevenirea violentei și neglijării copilului prin implementarea programelor de parentalitate pozitivă în Republica Moldova” cu suportul Fundației Est Europene din resursele financiare acordate de Fundația OAK, implementat de echipa Centrului ”Voinicel”. Această soluție este programul ICDP (International Child Development Program /Programul Internațional de Dezvoltare a Copilului), care a fost dezvoltat în 1985 de norvegienii Karsten Rukman Hundeide și Henning Rye, Profesori la Universitatea din Oslo și înregistrat în 1992 ca organizație neguvernamentală în Oslo, Norvegia.

Programul ICDP este fundamentat științific bazat pe: teoria atașamentului, John Bowlby; teoria socio culturală a lui L. Vygotsky; dialog-acțiune de Trevarthen, Stern, Braaten; studii asupra maimuțelor, efectuate de Harry și Margaret Harlow; experiment ”Still face” Mary Ainsworth, Edward Tronick și altele. ICDP este un program de interacțiune care urmărește crearea și menținerea unor relații bune între îngrijitori și copii. Programul își propune să promoveze abilitățile psihosociale ale adulților în interacțiunea cu copilul. Un punct de plecare important este atitudinea adultului față de copil și se bazează pe Convenția ONU privind drepturile copilului.

Scopul ICDP este să ajute părinții și îngrijitorii să devină mai încrezători în importanța rolului pe care îl joacă ca persoane de îngrijire și să fie încurajați să urmeze propria capacitate de empatie, adică acea stare de care copilul are cea mai mare nevoie de la ei. Programul ICDP este orientat spre interacțiune și bazat pe empatie: un aspect fundamental pentru că ne permite să recunoaștem la copil aceleași nevoi, plăceri sau suferințe pe care și noi la rândul nostru le resimțim în situații similare. Este ceea ce face posibilă înțelegerea empatică, faptul că cineva empatizează cu copilul, îi împărtășește suferința sau plăcerea.

Obligatoriu în aplicarea ICDP este dezvoltarea parteneriatului: facilitator (specialistul care lucrează cu familia), îngrijitorii/ părinții, alți membri a familiei și copilul. Ca premisă de bază este implicarea maximă a părinților, îngrijitorilor și copiilor în procesul de facilitare a interacțiunii acestora și soluționarea problemelor cu care se confruntă copilul și familia. O altă premisă la fel de importantă este intervenția cât de timpuriu posibilă.

ICDP urmărește să ajute persoana de îngrijire să se concentreze pe trăsăturile pozitive ale copilului, să inverseze concepțiile negative și de stigmatizare și să sporească încrederea persoanei de îngrijire în capacitatea sa de a îngriji copilul. Ce etape parcurge părintele/ îngrijitorul prin participarea sa în cadrul programului ICDP:

- Introspecție în care analizează propria persoană, propriul comportament și interacțiunea sa cu copilul;
- Descoperă și aplică noi modalități de interacțiune. Face schimb de experiență cu alți părinți și facilitatori;
- Analizează permanent realizările și succesele proprii și ale copilului și tinde să le îmbunătățească.

Și toate aceste eforturi se fac ca să se obțină o îmbunătățire a interacțiunii dintre îngrijitori și copii. Componentele de bază ale programului ICDP sunt: concepția persoanei de îngrijire despre copil (copilul ca o persoană) și cele trei dialoguri și opt teme privind interacțiunea pozitivă. Bazându-se pe cercetări psihologice, programul ICDP exprimă mesajul său către persoanele de îngrijire prin 3 dialoguri/8 linii de îndrumare în interacțiunile părinților/îngrijitorilor cu copiii:

I. La nivel emoțional - dialogul afectiv:

- Arătați dragoste și sentimente pozitive copilului;
- Continuați și răspundeți la inițiativele copilului;
- Stabiliți un dialog personal intim - verbal și non-verbal;
- Lăudați și oferiți confirmări copilului .

II. La nivel de mediere - dialogul orientat spre sens și expansiune:

- Ajutând copilul să se concentreze pe lucruri și situații din mediu;
- Comunicând sensurile și arătând entuziasm față de experiențele copilului;
- Extinzând și îmbogățind experiența copilului prin corelarea subiectelor, comparații, fantezie și creativitate

III. La nivel de reglementare - dialogul de reglementare:

- a. Stabilind limite într-o manieră pozitivă și oferind alternative la ceea ce nu i se permite copilului să facă;
- b. Reglementând și îndrumând copilul în acțiunile și proiectele sale.

Mesajele programului sunt aduse către persoanele de îngrijire prin intermediul facilitatorilor în baza celor „7 principii ale sensibilizării”. În ICDP sensibilizarea este privită ca opusul instructajului – formă mai acceptabilă de către îngrijitori în procesul de învățare. Este important faptul că, cele 7 principii ale sensibilizării se regăsesc în principiile de activitate a majorității serviciilor sociale axate pe dezvoltarea competențelor parentale și de îngrijire.

În cadrul proiectului specialiștii Serviciului social Ehipa Mobilă Ialoveni au beneficiat de instruire în calitate de facilitatori, concomitent aplicând în activitatea sa cu beneficiarii programul ICDP. Ca rezultat am ajuns să concluzionăm că programul ICDP este simplu de aplicat, este aplicabil pentru orice categorie de beneficiari și la orice vârstă – ideal ar fi de la naștere. Este un suport substanțial în dezvoltarea capacităților îngrijitorilor de a ”mentaliza”. Programul folosește instrumente simple ușor de însușit și de aplicat atât pentru specialiștii facilitatori (cadre didactice, asistenți sociali, pedagogi), cât și pentru părinți și îngrijitori.

Bibliografie:

- ARMSTRONG N. (2005). Ce ne-au învățat cercetările. UNICEF;
- BONCHIȘ ELENA (2011). Familia și rolul ei în educarea copilului. București: Editura POLIROM. ISBN 978-973-46-2231-3;
- Debenedet Antony T. & Cohen Lawrence J. (2015). Arta hârjonelei. București: Editura TREI. ISBN 978-606-719-328-2;
- Hotărîrea Guvernului nr. 722 din 22.09.2011 privind aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Echipă mobilă” și a standardelor minime de calitate;
- HUNDEIDE K. & ARMSTRONG N. (2005). Ghidul ICDP pentru facilitatori. UNICEF;

- LAW NOLTE Dorothy & HARRIS Rachel (2012). Copiii învață din ceea ce trăiesc. București: Humanitas. ISBN 978-973-50-3568-6;
- MUNTEAN Ana & MUNTEANU Anca (2011). Violență, traumă, reziliență. București: Editura Polirom. ISBN 987-973-46-1308-3;
- PIAGEt Jean & Inhelder Barbel (2011). Psihologia copilului. Chișinău: Editura CARTIER. ISBN 978-9975-79-719-1;
- PUIU I. (2017). Intervenția timpurie în copilărie. Actualități. Chișinău: Editura ”Imprim Star”. ISBN 978-9975-4304-1-8;
- Raport de activitate a Serviciului social Echipa Mobilă (indicatori de monitorizare) pentru anii 2010 -2020;
- Raport de activitate a Serviciului social Echipa Mobilă (raport narativ) pentru anii 2010 -2020.